

COPRODUCCIÓ COMUNA I DESENVOLUPAMENT TERRITORIAL EN L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA

Coordinadors: Dra. Mara Ferreri (IGOP), Dr. Sergio Villamayor Tomás (ICTA), Dr. Marc Parés Franzi (IGOP) (primera part del projecte)

Equip de recerca: Dra. Iolanda Bianchi (IGOP), Dra. Laura Calvet-Mir (ICTA), Dra. Núria Reguero (IGOP), Marc Castelló (UAB Geografia), Marina Pera (IGOP i UAB Ciència Política)

*La recerca ha sigut finançada en el marc de la Convocatòria competitiva
**Ajuts a la recerca sobre política econòmica local en el àmbit
metropolità de Barcelona 2018/2019***

CÀTEDRA BARCELONA - UPF de Política Econòmica Local

COPRODUCCIÓ COMUNA I DESENVOLUPAMENT TERRITORIAL EN L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA

AJUTS DE RECERCA 2018/2019 – CÀTEDRA BARCELONA (UPF)

Coordinadors: Dra. Mara Ferreri (IGOP), Dr. Sergio Villamayor Tomás (ICTA), Dr. Marc Parés Franzi (IGOP) (primera part del projecte)

Equip de recerca: Dra. Iolanda Bianchi (IGOP), Dra. Laura Calvet-Mir (ICTA), Dra. Núria Reguero (IGOP), Marc Castelló (UAB Geografia), Marina Pera (IGOP i UAB Ciència Política)

Introducció i justificació

La crisi financera de 2008, les polítiques d'austeritat que la van seguir i les protestes urbanes que es van produir en tot el planeta durant el 2011 (Primavera Àrab, 15M, Ocupar Wall Street, etc.) van posar de manifest la incapacitat dels governs per a satisfer les creixents necessitats socials de la població i, al mateix temps, van donar lloc a l'aparició de noves respostes ciutadanes que oferien solucions fora de l'Estat i del mercat. La diversitat i la naturalesa d'aquestes iniciatives és molt àmplia, i abasta des de les cooperatives de l'economia social i solidària fins a les xarxes de consum d'aliments agroecològics o els grups informals d'atenció familiar.

A Catalunya, i més concretament en l'Àrea Metropolitana de Barcelona, les iniciatives ciutadanes han estat recentment estudiades i mapejades a través de diversos projectes de recerca que utilitzen diferents marcs conceptuals (innovació social, economia social i solidària, habitatge col·laboratiu, etc.). No obstant això, no s'ha estudiat en profunditat la dimensió territorial d'aquestes iniciatives i el seu impacte en el desenvolupament territorial. Per a omplir aquest buit, el projecte i les conclusions que aquí es presenten inclouen una caracterització espacial de les iniciatives ciutadanes que poblen l'Àrea Metropolitana de Barcelona, centrant-se en aquelles que presenten les característiques d' "iniciatives comunes". En segon lloc, el projecte analitza l'impacte territorial d'aquestes iniciatives.

En les iniciatives de béns comuns, els usuaris directes del bé o servei produït són també responsables de produir-lo i/o gestionar-lo col·lectivament - (Benkler, 2007). De manera més general, el paradigma del "commons" proposa una reinterpretació de l'economia, més enllà de la dicotomia entre el mercat i l'Estat de Benestar modern,

des de la qual es reintegra allò econòmic i ètic, allò individual i col·lectiu (Foster i Iaione 2015). A partir d'aquest paradigma, el projecte es pregunta si les "iniciatives comunes de coproducció", tal com s'articulen i s'arrelen en un determinat espai geogràfic, poden donar lloc a models alternatius de desenvolupament territorial que siguin social i ambientalment justos. En aquest sentit, es plantegen les següents preguntes de recerca: La concentració d'iniciatives de coproducció comuna, articulades i arrelades en un determinat territori, produeix models de desenvolupament territorial social i ambientalment justos?

La recerca va consistir en dos nivells d'anàlisi. El primer nivell va comprendre una anàlisi quantitativa de les iniciatives ciutadanes de gran envergadura que va incloure un enfocament en el subconjunt de les iniciatives comunes. El segon nivell estava format per dos estudis de cas de les iniciatives en dos barris.

Per a definir els límits conceptuals dels béns comuns urbans, vam dur a terme una revisió de la literatura, vam realitzar un taller d'experts i també una codificació pilot de les iniciatives. En general, vam seleccionar 4 criteris d'iniciatives de béns comuns:

- **Prosumer.** En les iniciatives prosumer, el bé o servei és produït pels propis usuaris, almenys en alguna fase del procés productiu (que inclou la seva governança).
- **Democràcia interna.** La clau en l'organització de les iniciatives de béns comuns és la possibilitat que els ciutadans participin en els processos de presa de decisions de la iniciativa. Distingim tres graus de democràcia interna: Sense Democràcia Interna, Bàsica, i Avançada.
- **Objectiu de transformació:** Entenem que els béns comuns tenen l'aspiració de produir un tipus de canvi socio-ambiental a llarg termini a través de la promoció de models de desenvolupament alternatius, és a dir, no basats en productes bàsics. Dividim aquest objectiu en dos nivells, és a dir, intern i extern, i també en dues dimensions, social i ambiental.

Naturalesa de l'alternativa. Una definició clau de béns comuns que sorgeix tant de la literatura com de les pròpies iniciatives, i les formes en què es representen, com a alternatives a l'estat de benestar, al mercat o a tots dos. En analitzar la nostra base de dades segons els 4 criteris anteriors, vam haver d'ajustar el nostre abast inicial. Per tant, decidim utilitzar el criteri del prosumer (denominador comú a totes les tradicions teòriques) com la principal variable per a classificar les iniciatives com a comunes i després utilitzar la resta de les variables per a explorar més a fons la variació entre els grups d'iniciatives prosumers i no prosumers.

A més dels criteris i la categorització de les iniciatives ciutadanes existents, hi havia la qüestió de la coproducció, un terme clau en el nostre marc teòric. Així, per a encaixar en la idea de co-producció, les iniciatives havien de complir tres criteris: 1) les iniciatives havien de ser productives (tenir un resultat tangible, ja sigui un bé, un servei o un coneixement); 2) havien d'implicar la participació dels usuaris en els processos de producció (ja sigui com a productors o prosumers); 3) i havien de tenir alguna forma de col·laboració amb les autoritats públiques a qualsevol nivell.

Després de crear la nova base de dades i el mapa d'iniciatives ciutadanes i de realitzar algunes anàlisis preliminars (per exemple, la concentració d'iniciatives per barri) es va procedir a la segona etapa del projecte, és a dir, els dos estudis de casos. Vam utilitzar els barris com a unitat de mostreig per a seleccionar els casos. Vam elegir barris amb una alta concentració d'iniciatives comunes (és a dir, prosumers) en relació amb la població i característiques sociodemogràfiques (és a dir, censos) relativament similars. Per a recopilar les dades, vam realitzar entrevistes semiestructurades amb representants de les iniciatives de béns comuns en cadascun dels barris. A més, vam aplicar una enquesta de xarxes socials per entendre les seves relacions.

Principals resultats

Estadístiques generals i distribució territorial.

- Les iniciatives comunes representen el 40% de les 1.160 iniciatives ciutadanes de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.
- El 75% de totes les iniciatives de béns comuns pertanyen al sector dels serveis; el 15% als béns i serveis, el 5% al coneixement
- En relació als sectors econòmics, les iniciatives comunes constitueixen el 56% de les iniciatives ciutadanes en matèria d'agroecologia, energia i medi ambient, el 55% en tecnologia i logística, i el 54% en habitatge, seguides de la salut i el suport mutu amb el 46%, la cultura i l'oci amb el 34%, l'educació i el coneixement amb el 27% i la consultoria i el finançament ètic amb el 22%.
- La meitat de les iniciatives de béns comuns pertanyen a les categories de "Agroecologia, energia i medi ambient" i "Cultura i oci".
- Pel que fa a la coproducció, aproximadament un terç de les activitats es duen a terme en algun grau de relació, i a vegades en col·laboració, amb l'administració pública, principalment a nivell municipal.
- El 77% de les iniciatives de la nostra base de dades s'han realitzat des de l'any 2000; més de la meitat des de 2010.

- En relació a la concentració espacial, el 40% de les activitats comunes se situen dins dels límits de la ciutat de Barcelona.
- També s'han trobat clústers importants en els municipis de L'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Valls, Cerdanyola del Vallès, el Prat de Llobregat, Badalona i Santa Coloma de Gramenet.

Estudis de casos

- Hi ha diferents iniciatives "comunes" en tots dos llocs d'estudi amb una democràcia interna consolidada i un caràcter marcadament transformador.
- Les xarxes socials dels dos barris són un reflex de la història associativa i cultural del barri i mostren un sentit de pertinença al barri o a la ciutat.
- Existeixen importants diferències entre les iniciatives "comunes" respecte les funcions que exerceixen dins de les xarxes que les relacionen entre sí i amb altres organitzacions socials i públiques.
- Els representants de les iniciatives de "béns comuns" van esmentar sovint als governs municipals i locals com a part de la seva xarxa de relacions. És destacable l'impacte territorial de les iniciatives pel que fa als aspectes econòmics, socials i ambientals.
- L'impacte econòmic més destacat és la promoció i el desenvolupament del model econòmic social i cooperatiu dins dels barris/districtes.
- L'impacte social més destacat és la promoció de la cohesió i la inclusió social.
- L'impacte ambiental més destacat és la participació i la promoció de cadenes de valor respectuoses amb el medi ambient.
- La relació entre les iniciatives "comunes" i l'administració pública no és uniforme. Hi ha experiències d'èxit però també de frustració i escepticisme.
- Només la meitat més una de les iniciatives considerades com a béns comuns es reconeixen en aquest sentit. Les altres que no ho fan, es deu al fet que no ho han proposat o perquè associen el terme amb determinats ideals polítics i partits.
- Reunint les diferents vessants del projecte, és evident que les activitats dels béns comuns reflecteixen patrons econòmics més amplis que l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Això és visible tant en termes de desenvolupament del sector com en termes de distribució espacial absoluta i concentració d'iniciatives. Al mateix temps, una vegada analitzada la concentració a escala de barri, i amb un enfocament multisectorial que va tenir en compte els graus de connectivitat, com la interrelació, l'històric de les institucions i organitzacions cíviques concloem que aquests factors exerceixen un paper important per a explicar el seu desenvolupament i consolidació al llarg del temps.

Recomanacions

El taller realitzat el passat octubre va permetre posar en comú i generar una entesa compartida i una sèrie de propostes que sintetitzem a continuació. Es va convidar als participants a abordar la qüestió de quines polítiques públiques s'haurien d'encoratjar per promoure iniciatives de béns comuns tenint en compte la variabilitat del context.

Declaració general

L'actual precarietat social, laboral i habitacional, l'expansió d'un model econòmic que genera desigualtat, o la cultura de l'oci centrada en el consum, han dificultat progressivament la cohesió social i la participació ciutadana en els assumptes públics. Aquest estudi i el mapeig d'iniciatives més específicament, il·lustra la proliferació i l'existència d'una sèrie d'iniciatives comunes dins de l'AMB, així com una distribució una mica desigual entre els barris. Aquesta concentració desigual es tindrà en compte en el disseny de les polítiques territorials. No obstant això, cal sobretot modificar la manera en què els poders públics es relacionen amb el territori. Aquest canvi es pot sintetitzar en tres punts:

En primer lloc, la formulació de les polítiques requereix una nova experiència de gestió pública que permeti aprofitar al màxim l'autoorganització dels ciutadans i els usos col·lectius. En segon lloc, és important distingir entre l'economia social i solidària i l'economia comuna (és a dir, basada en les iniciatives dels prosumidors). Finalment, cal promoure una cultura administrativa (per exemple, entre els responsables de les polítiques públiques i els gestors del carrer) en la qual el suport governamental als projectes de la ciutadania no signifiqui la subordinació, el control o l'apropiació d'aquests pel govern. En aquest sentit, un canvi important seria la simplificació dels procediments administratius i la promoció de mesures ad hoc per a garantir, o al menys no obstaculitzar, les activitats comunes (per exemple, en el cas dels grups d'atenció infantil, les llicències requerides dificulten l'organització col·lectiva dels participants).

Dit això, la finalitat de les polítiques serà diferent segons existeixi o no una massa social i crítica. En el primer cas el paper serà d'acompanyament i facilitació. En el segon, pot ser més convenient explorar accions alternatives com la capacitació, la difusió de coneixements o la generació d'oportunitats per compartir idees i experiències.

Propostes concretes

També existeix el repte de promoure connexions i sinergies entre les iniciatives comunes. Això pot aconseguir-se proporcionant llocs de reunió, ampliant les hores de treball i l'agenda dels treballadors públics al carrer, ampliant les àrees i els equips dedicats a l'acompanyament de grups que promouen reunions de coordinació. Totes aquestes mesures ajudarien a generar o augmentar la confiança i la cooperació entre els grups i, molt probablement, també amb l'administració pública. Això al seu torn faria possible la coproducció de polítiques públiques entre les iniciatives comunes i el govern local.

Pel que fa als procediments administratius formals, existeix un enteniment compartit sobre la necessitat de simplificar i revisar els processos de contractació, els instruments de suport financer i la comptabilitat:

- En les licitacions públiques: evitar la lògica de competència entre les iniciatives de béns comuns i fomentar les aliances com a alternativa a les licitacions públiques i les fórmules de competència.
- En els petits subcontractes, igualar la rendibilitat i la qualitat (la reglamentació europea ho permet).
- Crear instruments que facilitin el pagament d'impostos i/o mecanismes que facilitin l'aprenentatge.
- Fomentar l'ús de les llicències Creative Commons i promoure la reutilització de la informació generada.
- Diversificar els mecanismes de suport financer més enllà dels subsidis directes i la cessió d'espais.
- Donar prioritat a la sostenibilitat en la promoció de noves iniciatives. Institucionalitzar el Balanç Social (XES) i el Balanç Comunitari (XEC-*XES) per a avaluar la qualitat de les iniciatives i fer-ho progressivament i parant esment a la diversitat. L'avaluació de certes iniciatives requerirà criteris específics. Les noves iniciatives requeriran un període de transició abans de complir plenament tots els requisits.
- Atès que la contractació pública es caracteritza per una reglamentació europea basada en el lliure mercat, és necessari que els experts en la reglamentació del mercat europeu imparteixin formació als empleats del govern de la ciutat, perquè puguin aprofitar millor aquesta reglamentació en benefici de l'economia comuna.
- Crear programes de formació per als treballadors/es públics.

En relació amb la **difusió del coneixement**, es proposa:

- El co-disseny i execució de campanyes de sensibilització per part dels governs i iniciatives comunes.
- El disseny i l'execució de campanyes que donin visibilitat a les pràctiques i les dades, per exemple sobre l'agroecologia i les cooperatives de consum d'aliments, o les particularitats que fan que l'economia de col·laboració i l'economia de plataforma siguin diferents.
- L'elaboració de mesures que augmentin la credibilitat i la legitimitat de les iniciatives de béns comuns, per exemple en el sector de la salut.
- Elaborar programes de capacitació en gestió de cooperatives basats en l'experiència de la AMB que puguin oferir-se a les escoles secundàries i les universitats.

En relació amb la **coproducció de polítiques públiques que promoguin l'economia de béns comuns**:

- Promoure una "aliança de municipis per a l'economia comuna, social i solidària". L'aliança hauria de promoure l'intercanvi d'informació entre les iniciatives per a facilitar l'aprenentatge mutu.
- Potenciar la creació de plataformes que comparteixin el coneixement en accés obert.
- Promoure la replicabilitat dels projectes respectant la idiosincràsia de cada barri. Els projectes finançats públicament han de ser replicables entre els veïns i per diferents grups d'interès.
- Promoure la planificació perquè hi hagi economies d'escala en tot el territori i un conjunt d'objectius comuns que s'alineïn amb la planificació del sòl en les zones urbanes.